

Kantelijan vastine eduskunnan oikeusasiamiehelle Espoon kaupungin suomenkielisen koulutuskeskuksen selvitykseen

Vastinepyyntö: Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Henrik Åström 27.11.2003. Mahdolliseen vastineeseen sain aikaa 31.12.2003 asti.

Kantelija: Jouni Luukkainen, dosentti, yliassistentti (mvs)
Matematiikan laitos, PL 4, 00014 HELSINGIN YLIOPISTO
p. (09) 191 24185, jouni.luukkainen@helsinki.fi

Kantelukirjeeni: 17.9.2003 (dnro 2083/4/03) ja 20.9.2003 (ilman omaa dnroaan, koska nämä kaksi kantelukirjettäni pyynnöstäni yhdistettiin samaksi).

Saamani selvitys: Espoon kaupungin suomenkielisen koulutuskeskuksen selvitys 12.11.2003.

Vastineeni selvitykseen:

I) Selvitys kirjeeseeni 20.9.2003. Selvityksen alussa (sivu 1) kerrataan kirjeeni viimeisestä virkkeestä, joka oli toiveeni eduskunnan oikeusasiamiehelle, seuraavaa: ”Lisäksi kantelija katsoo, että suomenkielinen koulutuskeskus ei ole toteuttanut elämäntutkimustiedon opetukseen tähtäävää automatiikkaa.” Selvitys päättyy virkkeeseen (sivu 3): ”Suomenkielinen koulutuskeskus ottaa kuitenkin ohjeet vain opetushallitukselta tai opetusministeriöltä.” Näiden virkkeiden välissä selvitys ei millään lailla puutu kirjeessäni esittämääni arvosteluun. Se vain selostaa tehtyjä toimenpiteitä, jotka eivät vaatimaani automatiikkaa toteuta. Automatiikka tulee itse laista; sitä ei varsinkaan opetushallitus ohjeillaan voi ohittaa. Myöhemmin selvityksessä (sivulla 4 kohdassa 2)) todetaan: ”Seminaarissa marraskuussa 2002 [opetusministeriön] lainsäädäntöneuvos [Matti] Lahtinen pohdiskeli, että kenties tehdään kaikilla luokilla ”kevyt kysely” asiasta.” Se olisi ollut vähintään, mitä olisi pitänyt tehdä, mutta sitäkään ei tehty. Osaksi tämä johtui siitä, että vaikka laki hyväksyttiin 11.2.2003, se vahvistettiin vasta 6.6.2003 (laki piti kääntää ruotsiksi kuten niin moni muukin eduskunnan loppuruuhkassaan hyväksymä laki; muusta kuin ruuhkasta ei vahvistuksen viivästyminen selity; eduskunnan vastauksestakin lain vahvistamiseen kului vain pari päivää). Kysely ja automatiikka voitaisiin toteuttaa nyt. **En peruuta mitään kantelukirjeestäni 20.9.2003.**

II) Selvitys kirjeeseeni 17.9.2003. Käytän selvityksen numerointia 1), ...,7), joka viittaa kirjeeni viimeisen sivun 8 (”Toivon oikeusasiamiehen kertovan ...”) numerointiin.

1) On hyvä, että lukiolomakkeen allekirjoitusta koskeva oikaisu tehtiin 22.9.2003. Samana maanantaipäivänä olin jättänyt jälkimmäisen kantelukirjeeni, ja olin sähköpostiyhteydessä Marita Uttamoon, katsomusaineiden konsultoivaan opettajaan. Hän myönsi, että olin ollut oikeassa 15.9.2003, ja lähetti korjatut lomakkeet. Mutta lukukautta oli silloin kulunut jo yli kuukausi, ja tiesin Espoota jo minuakin ennen asiasta huomautetun. Viivästys koski periaatteessa jokaista alaikäistä evankelis-luterilaiseen kirkkoon kuulumatonta opiskelijaa, joka ei ollut saanut oikeata tietoa lain muutoksista muualtakaan. Seurauksia tarkastelen kohdassa 5), jonka sijoitan siksi heti perään.

5) Peruskoulussa ei tietenkään ole ongelma — eikä se uskonnonvapauden tähden saakaan olla ongelma — vaihtaa katsomusainetta kesken lukukaudenkin, mutta lukiossa uuden katsomusaineen aloittaminen kesken lukukauden on mutkallisempi juttu, koska opiskelu koostuu kokonaisista kursseista; aiemman katsomusaineen kurssin voi tietysti heti jättää. Selvitys ei kerro, evästettiinkö Espoossa lukion rehtorit sallimaan poikkeukselliset järjestelyt, kuten olisi syytä ollut tiedotuksen viivästyttyä.

2) Kantelin tiedotuksen suppeudesta. (Suppeudesta kantelu tietysti vahvistaa kirjeeni 20.9.2003 kantelun lain automaatiikan toteuttamatta jättämisestä.) Selvityksen mukaan ”Espoossa kouluja ohjeistettiin siten, että kysely tehtiin peruskoulun ja lukion aloittavilta, muilta paikkakunnilta muuttavilta *sekä kaikilta niiltä, jotka jotenkin halusivat katsomusaineopiskelunsa vaihtaa*”. Kursivointi tässä on minun ja kertoo minulle uuden tiedon; ongelmaksi jää, kuinka se, jota asia koskee, voi saada tiedon valinnanvaihtoehdojen ja päätösvallan muutoksista. Niissä tiedotteissa ja lomakkeissa, jotka ovat kantelukirjeideni tai saamani selvityksen liitteinä ja jotka ilmeisesti ovat siis kaikki asiaa koskevat julkiset asiakirjat, ei ole tällaista ohjeistusta mainittu. On vain ohje ”Kysely ja ohjanta tehdään vain uusille oppilaille/opiskelijoille”. Selvityksessä puhutaan vanhempainilloista. Mutta eihän se riitä. Tällainen tiedotus ei välttämättä tavoita kaikkia niitä, joita se koskee, ei peruskoulussa eikä lukiossa. Selitys lainaa opetushallituksen ohjetta: ”Siirtymävaiheessa enemmistön uskonnon opetukseen osallistuvien muihin uskonnollisiin yhdyskuntiin kuuluvien ei tarvitse enää erikseen ilmoittautua kyseiseen opetukseen.” Mutta ensinnäkään laissa ei puhuta mistään siirtymävaiheesta ja toiseksi ohjehan ei edes koske uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattomia.

3) Kantelin päätöksestä, että katolisen uskonnon ja islamin uskonnon opetus on pakollista asianomaiseen uskonnolliseen yhdyskuntaan kuuluvalla, enemmistön uskonnonopetukseen osallistumattomalle oppilaalle/opiskelijalle. Perusteluni päätöksen lainvastaisuudelle esitin kirjeeni sivulla 7 perustelussani kohdassa 4) mainitsemalleni virheellisyydelle.

Selvityksen mukaan Espoo käyttää opetusministeriön lainsäädäntöneuvos Matti Lahtisen päinvastaista laintulkintaa, jota se selostaa. Tämän laintulkinnan mukaan kylläkin tietyssä tapauksessa [oppilas/]opiskelija voisi kieltäytyä osallistumasta järjestettyyn oman uskonnon opetukseen.

Selvityksessä annetaan myös tietoa tapauksista, jotka eivät ole ongelmallisia:

”Uskonnostaan irtaantuneet entiset muslimit ovat luonnollisesti elämäkatsomustiedossa ja heitä lienee Espoossa kymmenisen oppilasta peruskoulussa.” Tässä tarkoitettaneen myös oppilaita, joilla jo vanhemmat tai näitä edeltävät polvet ovat irtaantuneet uskonnostaan. Mielestäni myös mihinkään uskonnolliseen yhdyskuntaan kuulumattomalla opiskelijalla on oikeus lukiossa valita elämäkatsomustieto, vaikka hän olisi peruskoulussa ollut islamin opetuksessa. Tässä suhteessa liitteen 5 islaminuskoisia (somali)vanhempia on koulun valistettava, kun he kirjoittavat: ”Uskonnossa ei tietenkään ole pakkoa, mutta alaikäisen lapsen katsomusaineen koulussa päättää hänen huoltajansa.” Olisi vedottava, paitsi lakiin, niin myös virkkeen alkuosaan eli perinteiseen islamilaiseen uskonnonvapauteen.

4) Kantelin päätöksestä rajoittaa osanotto-oikeutta koulun korvaavaan opetukseen tai lukion korvaaviin kursseihin. Selvityksen mukaan Espoo noudattaa opetushallituksen ohjetta, mutta itse luen lain toisin kuin opetushallitus: mielestäni laissa ”pyyntö” katsomusaineopetukseen tarkoittaa oikeutta vailla velvollisuutta.

6) Kantelin päätöksestä, että ilmoituksessa olla omantunnon syistä osallistumatta oman uskonnollisen yhdyskunnan uskonnollisiin tilaisuuksiin pitää esittää perustelu. On huomattava, että perustelu ja siis ilmoitus voitaisiin hylätä, mutta pelkkää omaantuntoon vetoavaa ilmoitusta ei voitaisi.

Selvityksen mukaan ”oman uskonnollisen yhdyskunnan tilaisuuksiin ei ole muutenkaan enää vuosiin ollut pakko omantunnonsyistä osallistua”. Siis vuoden 1995 perusoikeusuudistus tai viimeistään vuoden 2000 perustuslaki on otettu Espoossa heti tosissaan, eikä vasta 1.8.2003 alkaen. Se on hienoa, sillä itse olin eräessä viime keväänä Helsingissä pidetyssä tilaisuudessa saanut opettajilta tietoa, että niin ei olisi menetelty tähän asti ainakaan kaikkialla.

Selvityksen mukaan perustelujen pitää liittyä nimenomaan omantunnonsyihin. Tietysti. Mutta millä perusteella rehtori asian sitten ratkaisee; riittääkö rehtorille syyksi esimerkiksi ”ateismi” tai vaikkapa ”orastava uskonnon vastaisuus”, kun se voisi riittää oppilaalle/opiskelijalle syyksi tehdä mielestään juuri oikea päätös olla osallistumatta uskonnon harjoittamiseen? Vai onko rehtorin käytännössä pakko aina antaa vapautus? Miksi silloin ja ylipäänsä muutenkaan udellaan omantunnon sisältöä? Omatuntohan on motivoiva tunne, joka voi olla aivan sanatonkin.

7) Selvitys väittää, että lain mukaan minkään uskonnon opetus ei voi olla sitouttamista kyseiseen uskonnolliseen yhdyskuntaan. Mutta tämänsuuntaisten uskonnonvapauskomitean mietinnönkin esittämien väitteiden tähden silmäilin vuonna 2001 läpi jokaisen peruskoulussa tai lukiossa käytössä olleen evankelis-luterilaisen uskonnon oppikirjasarjan jokaisen osan, ja päädyin päinvastaiseen käsitykseen: opetus sitouttaa asianomaisen uskonnon oppeihin. Sitä sitten lainauksin todistelin niin mielipidekirjoituksissani kuin kirjelmissäni eduskunnalle. Oppiaine on silloin mielestäni soveltumaton kouluun, ja nykyisin siis sellaisten hankaluuksien lähde, joiden tähden jouduin kanteluni laatimaan. Elämäkatsomustiedon opetuksesta en tiedä, sitouttaisiko se sitten uskonnottomuuteen sen enempää kuin esimerkiksi matematiikan opetus.

Tahdon myös huomauttaa, että periaatteessa Espoossa saattaa olla lukion opis-

kelija, joka vaikkapa kuuluu ortodoksiseen kirkkokuntaan, joka on kuitenkin toisen vanhemman tahdosta ollut evankelis-luterilaisessa uskonnonopetuksessa ja joka siirtyisi ortodoksisen uskonnon opetukseen, jos vain saisi tietää, että hän voisi päättää siitä nyt itse, mutta joka on edelleen vaille tätä tietoa koulun antaman puutteellisen tiedotuksen vuoksi, saati, että hän olisi tullut automaattisesti siirretyksi ortodoksisen uskonnon opetukseen heti kuluvan lukuvuoden alusta lukien.

Ajan todellakin vakaumukseltaan uskonnottomien lasten ja nuorten asiaa, koska se niin helposti syrjäytyy ja kokee vastustusta; silloin mahdollisesti pystyn paremmin huomaamaan myös muiden vähemmistöjen asian nykytilanteessa.

Kantelukirjeeni 17.9.2003 viimeisen sivun kohdat (1)–(7) säilytän, mutta lievennän niitä seuraavasti:

(1) Korjaustoimiin ryhdyttiin heti, kun niistä riittävän painokkaasti huomautettiin. Mutta alunperin oli ollut huolimattomuutta.

(3)–(4): Pysytän kanteluni. Syntyi kuitenkin uusi ongelma: joissain tilanteissa oman uskonnon opetuksen sijasta voitaisiin osallistua elämäkatsomustiedon opetukseen. Ymmärrän pitkälle menevän laintulkinnan, mutta tästä ei saa aiheutua uhkaa elämäkatsomustiedon opetuksen luonteelle edes pienissä opetusryhmissä.

(5) En tiedä, kuinka suuri ongelma tämä on käytännössä ollut, mutta yksikin tapaus liikaa on sietämätöntä.

(7) Nuhteet tuli nyt esitettyä kantelun kohteelle, joten niistä ei ehkä enää sen enempää. Mutta toivonkin, että oikeusasiamiehen päätös toteuttaa pontevammin uskonnon- ja omantunnonvapautta.

Helsinki, ma 29.12.2003

(Nykyään myös:) Pääkaupunkiseudun vapaa-ajattelijat ry:n puheenjohtaja